

'Machiavelli sprak geen Binnenhofbargoens'

Zoals de titel van de lezing van Bolkestein al doet vermoeden waardeert hij Machiavelli vooral om zijn onverbloemde denkbeelden en zijn heldere taalgebruik. Een tandem dat hij graag vaker op het Binnenhof ziet. Maar dat is niet voldoende. De individualisering van de samenleving dwingt tot een nieuwe manier van communiceren tussen overheid en burger. De rol van overheid en journalistiek en de politieke stijl dienen daarbij aan de orde te komen.

Dat de overheid zich helder moet uitdrukken staat voor Bolkestein buiten kijf. Maar wat is helder in dit verband? Is dat vooral zo exact en concreet mogelijk? Is dat oprecht en zo veel mogelijk conform de werkelijkheid? Bolkestein: "Met eenvoud bedoel ik mavo-3 niveau. Oprecht en waarheidsgetrouw is iets anders. Natuurlijk moet communicatie van de overheid betrouwbaar zijn. En de overheid moet zich zeker aan ethische regels houden. Overheidscommunicatie staat uiteindelijk ten dienste van overheidsdoelstellingen. En de oppositie zal het niet altijd eens zijn met de manier waarop onderwerpen worden gepresenteerd. Iemand zei eens "Overheidsvoorlichting zit halverwege oplichting en inlichting". Het is een beetje een parabolische uitspraak, maar er zit wel iets in. Je mag dus accenten leggen. Wil je bijvoorbeeld mensen werven voor de luchtmobiele brigade dan benadruk je in de boodschap vooral dat het spannend is. Dat militairen ook in de kou door de modder moeten kruipen, vertel je er niet gelijk bij."

Bolkestein constateert terecht dat de wijze waarop de overheid met de burgers communiceert alles te maken heeft met hun onderlinge verhouding. En die is aan verandering onderhevig. Bolkestein spreekt zelf van 'een nieuwe tijd, waarin overheid en burger andere verantwoordelijkheden krijgen. Twee voorbeelden illustreren deze verandering: de discussies over de dood der ideologieën en over de kloof tussen burgers en politiek. Wat die kloof aangaat, is er volgens Bolkestein vooral sprake van een effectiviteitscrisis, een thema dat Van Dam ook al aansnijdt in zijn lezing.

Erosie van het politieke debat

Het bestuur moet op onderdelen ander beleid voeren omdat het niet in staat is op effectieve wijze een aantal problemen het hoofd te bieden. Het bestuur dient rekening te houden met de individualisering van de samenleving waar iedereen meer dan ooit een eigen verantwoordelijkheid in heeft. Politici moeten verantwoordelijkheid nemen en helder de koers aangeven die zij voorstaan. Alleen dan weet de burger waar hij aan toe is.

Maar helderheid is volgens Bolkestein ver te zoeken. Het politieke debat speelt zich af over de hoofden van de mensen heen. Hoe komt dat toch? Waarom signaleert Bolkestein het ontbreken van een debat op hoofdlijnen, en inbrengen vol Binnenhofbargoens, elke keer weer startend vanaf het nulpunt om te veranderen in details? Komt dat juist niet door de verregaande erosie van ideologieën? En welke rol speelt de economische springvloed in dat verband? Met andere woorden: is het ontbreken van werkelijke issues niet juist de oorzaak van de erosie van het debat? Nadenkend gaat Bolkestein vooral in op het politieke proces: "Politici hebben de neiging het hele verhaal te willen vertellen, bij het nulpunt te beginnen. De werkelijke belangen raken daardoor overspoeld door details. Bovendien monden debatten vaak uit in moties die niet scherp genoeg zijn en over details gaan. Mede doordat er voor die moties voldoende steun moet zijn in de Kamer. Dat vind ik vaak erg onbevredigend. D'66 deed het goed tijdens de debatten over de kruisraketten in het begin van de jaren tachtig. Zij kwamen met een motie waarin stond dat Nederland thans niet zou overgaan tot modernisering van kernwapens. Dat was een duidelijk geformuleerd standpunt over een belangrijk onderwerp."

Omslachtig volk

In zijn lezing wijst Bolkestein zelf ook op de kwade reuk waarin een stevige toespraak in Nederland vaak geplaatst wordt. Je wordt al snel als populist gebrandmerkt. Maar heeft dat de VVD juist niet enorm veel aanhang opgeleverd? Het asielvraagstuk, de benoeming van Nederlanders in hogere posities, het verzet tegen de uitbreiding van de NAVO? De VVD werd alleen maar populairder. Bolkestein: "Ik hoop het maar. Ik heb over zaken als Europa en de integratie van minderheden duidelijk willen zijn. Maar het heeft ook nadelen. Als je in Nederland zonder mitsen en maren een standpunt verkondigt, dan word je al snel als arrogant gezien. Die reactie kreeg ik, toen ik stelde dat

het regeerakkoord een zaak was van de paarse partijen en dat de andere partijen erbuiten stonden. Nederlanders zijn een omslachtig volk. Waarom, vraag ik me wel eens af.” Verder wijst Bolkestein op de cruciale rol die de pers speelt in de communicatie tussen overheid en burger. De belangrijkste constatering is wel dat de rol van de pers moet veranderen. De pers moet een idealistische bommengooier zijn die het debat vlot trekt. Nu brengen de media alleen maar naar buiten wat in hun ogen belangrijk is. Wie het wel waagt eens een bommetje te gooien, loopt het risico zichzelf op te blazen getuige bijvoorbeeld de reactie van het dagblad Trouw op de poging de integratie van allochtonen op de agenda te zetten.

Een andere rol voor de pers? Zit de lezer daarop te wachten? Krijgt de lezer niet de journalist die hij verdient? Bolkestein: “De Nederlandse pers kenmerkt zich door een overmaat aan subjectivisme. Feiten en meningen worden onvoldoende gescheiden. Hoe vaak lees je niet zinnen als: “Zoals Bolkestein terecht opmerkte...” Een voorbeeld van hoe het wel moet, vind ik de International Herald Tribune. Daar zie je die vermenging van feiten en meningen nooit. Het ontbreekt de Nederlandse journalistiek ook aan analyse. Te weinig verschijnen er analytische artikelen en te veel columns en interviews. Maar ja, feiten verzamelen is duur en meningen goedkoop. Columns en interviews liefst minder. Zij zijn nu een konijnenplaag.”

Inspraak zonder inzicht

Bolkestein constateert dat de pers een belangrijke rol speelt in de communicatie als intermediair. Gezien zijn kritische opmerkingen over de Nederlandse journalistiek – geen specialisten, een geringe traditie van onderzoeksjournalistiek – heeft hij niet veel vertrouwen in die rol. Ligt daar dan niet juist een schone taak voor de overheid? Meer geld en tijd inruimen voor interactie over beleid met burgers? Bolkestein: “Interactieve beleidsontwikkeling, dat is aan mij niet besteed. De minister moet in mijn ogen het beleid bepalen. Advies krijgt hij van zijn ambtenaren, die zijn daarvoor. Ik zie ook niets in allerlei adviesraden om de minister te bedienen. Of interactieve beleidsontwikkeling kan helpen om bijvoorbeeld de formele inspraak soepeler te laten verlopen, is maar de vraag. Die hele inspraak is ook te sterk gejuridiseerd. Ik vraag me daarbij bovendien af of organisaties die idealen verdedigen via de formele kanalen van bezwaar en beroep het besluitvormingsproces van de overheid moeten kunnen beïnvloeden. Inspraak zonder inzicht, leidt tot uitspraak zonder uitzicht.”

De vorm in de politieke toespraak wordt steeds belangrijker volgens Bolkestein. En niemand zal beweren dat de vorm niet belangrijk is. De klassieke retorica kende al veel waardering voor de hartstocht en aantrekkelijkheid waarmee een redevoering werd gebracht. Machiavelli heeft die regels ongetwijfeld ook gekend. Bolkestein vindt dat belastinggeld niet mag worden verspild aan een dure verpakking. Maar is die verpakking soms niet nodig om mensen te bereiken? Moet de overheid juist niet inspelen op een steeds meer visueel ingestelde mens? Bolkestein: “Zeker. Maar we moeten voorkomen dat overheidsvoorlichting uit de hand loopt, daar doelde ik op in mijn lezing. Ik ben een sober mens. Het gaat erom dat de overheid effectief en efficiënt communiceert. De overheid moet de vorm kiezen die daarvoor nodig is, maar niet te luxueus en glossy.” Nog één keer over de pers dan. Voelde Bolkestein bij zijn afscheid niet een lichte triomf toen de pers toch en masse waardierend over hem schreef? Bolkestein: “Het was leuk om te lezen. Maar hoofdredactionele commentaren worden alleen door politici en andere direct betrokkenen gelezen. In de krant van vandaag, wordt morgen de vis verpakt.”